

Onderzoeker Erik Baars:

‘Netjes verantwoord, doe je huiswerk goed’

‘Netjes verantwoord.’ Deze twee woorden komen regelmatig voor in het interview met Erik Baars, lector Antroposofische Gezondheidszorg aan de Hogeschool Leiden, leider van de sectie ‘Mens’ van het Louis Bolk Instituut en bovenal wetenschappelijk onderzoeker. Zijn enthousiaste woordenstroom is bijna niet te stuiten en zijn vergezichten op de toekomst van antroposofisch wetenschappelijk onderzoek getuigen van een optimistische visie. Tegelijk toont hij zich in de sobere werkkamer op het Bolk Instituut in Driebergen een nuchtere wetenschapper van het type ‘eerst zien, dan geloven.’

Tekst: Toon Schmeink; foto's: Michiel Wijnbergh

Voor Erik Baars is het - in de heden-daagse wetenschap gangbare - reducti-onistische wetenschapsmodel dan ook geen feit, maar een theorie, waarvan de houdbaarheid voor hem gewoon een vraag is, als elke andere vraag naar de houdbaarheid van een wetenschappelijke theorie. Baars beschouwt het als een van zijn voornaamste taken duidelijk te maken dat antroposofisch wetenschappelijk onderzoek op geen enkele wijze hoeft onder te doen voor regulier wetenschappelijk onderzoek. “Mits we onze resultaten netjes verantwoord en ons huiswerk doen, want dan kunnen we ook in discussie gaan met de reguliere wetenschap.”

Costa Rica

Erik Baars stamt uit de Amsterdamse Watergraafsmeer, vlakbij het oude Ajax-stadion en Erik is nog steeds Ajacied.

Afgelopen zondag is hij met dochter en zoon naar Ajax-Heracles geweest: “leukste wedstrijd van het seizoen.”

“Ik kom uit een familie waar het sociale een grote rol speelde. Mijn vader klom op van jongste bediende tot directeur van de Hollandsche Koopmansbank, de bank van de PvdA en het FNV. Hij was naast bankier, vooral ook directeur voor zijn mensen die hij met hun gezinnen allemaal kende. In ons gezin speelde antroposofie geen rol. Maar het merkwaardige is dat mijn broer en mijn twee zussen allemaal bij de antroposofie zijn uitgekomen. Mijn broer bekleedt als bioloog een professoraat Biologisch-Dynamische Landbouw in Duitsland. Mijn ene zus is kleuterjuf aan de Amsterdamse Vrije School en de andere doet theaterwerk, maar zij zijn allemaal door de antroposofie geïnspireerd. In 1982 ben ik geneeskunde gaan studeren in Amsterdam. Gaandeweg in mijn studie

ging ik me afvragen wat ik nu eigenlijk wilde op deze wereld en waar ik houvast en iets zinvol kon vinden. Rond het doctoraal examen kreeg ik gelegenheid om te reizen en toen ben ik naar Midden-Amerika gegaan. In mijn rugzak zaten een paar boeken van Rudolf Steiner die ik uit de boekenkast van mijn broer had meegenomen. En al lezende bovenop een berg in Costa Rica wist ik plotseling ‘hiernaar heb ik gezocht.’ Toen werd het mij ook duidelijk dat ik iets met antroposofische gezondheidszorg wilde doen.

Na mijn terugkeer ging het hard, want als ik aan iets begin, dan stort ik me meestal ook diep erin. Mijn broer Ton vroeg waarom ik niet een stage kwam doen bij het Bolk Instituut. In de medische afdeling zaten toen Guus van der Bie, Ferdi Amons, Machteld Huber en Ate Koopmans. Ik kwam erachter dat Ate Koopmans net zou beginnen met zijn cursus menskunde en ik mocht daarbij

IN DE WETENSCHAP BESTAAN MASSIEVE IDEEËN OVER HOE DE WERELD IN ELKAAR ZIT

Duidelijk maken dat antroposofisch wetenschappelijk onderzoek niet hoeft onder te doen voor regulier wetenschappelijk onderzoek – dat is wat Erik Baars wil.

aansluiten. Ate Koopmans en Guus zijn mijn grote leermeesters geworden. Guus voor de antroposofische gezondheidszorg en Ate voor de antroposofische scholing.”

Zijn laatste keuzepraktijkblok interne geneeskunde voor het afstuderen deed Erik Baars in de Zeylmankliniek en daar heeft hij ook anderhalf jaar als arts-assistent gewerkt. Hij wilde graag meer direct menselijk contact met de patiënt en stapte daarom over naar de Bernard Lievegoed kliniek voor antroposofische psychiatrie, waar hij tot 1 februari jl., bijna veertien jaar, werkte.

Op het niveau van het individu

“Graag wilde ik een proefschrift schrijven waarin ik de bijdrage van de antroposofie aan de wetenschap kon vormgeven. Om het maar meteen duidelijk

te maken: dat proefschrift is nog steeds niet klaar. Ik wilde onderzoeken wat de effecten van de antroposofische behandelwijze op chronisch getraumatiseerde mensen waren. Gaandeweg kwam ik erachter dat zoiets niet zo eenvoudig is. Mijn proefschrift is steeds meer verschoven naar het fundamentele methodische vraagstuk van ‘hoe doe je dat onderzoek dan?’ Intussen ben ik ook epidemioloog geworden en daarbij heb ik veel geleerd over de kwaliteiten waaraan goed onderzoek moet voldoen. Langzaam maar zeker gaat het proefschrift dan ook over de vraag ‘hoe doe je goed onderzoek naar de effecten van (antroposofische) behandeling op het niveau van het individu.’ Normaal gesproken verstaat men onder goed onderzoek het vergelijken van grote groepen patiënten, waarvan bijvoorbeeld de ene helft geen medicijn krijgt en de andere helft wel. Maar mijn vraag is dus: ‘hoe weet ik dat wat ik nú doe voor déze

patiënt goed is.’ Je ziet dat er in de wetenschap steeds meer gevraagd wordt naar de effecten op het niveau van het individu en niet op hele groepen. Ik onderzoek dus wel de effecten van behandeling, maar er is ook een vakfilosofisch onderdeel, namelijk de toepassing van antroposofische kennistheorie. Er zijn dus ook twee promotoren. De ene kijkt naar het werk op het gebied van de chronisch getraumatiseerde mensen en de andere is filosoof. De laatste kijkt naar de wetenschappelijke onderbouwing van de vraag of de antroposofische kennistheorie iets kan bijdragen – waarom en hoe – aan het tot kennis komen op het niveau van de individuele cliënt. Ik doe een serieuze poging om het voor de zomer in concept klaar te hebben.

We leven in een tijd waarin voor alles verantwoording wordt gevraagd, maar de vraag is hoe doe je dat? Men eist in deze tijd dat men op een bepaalde manier

HOE WEET IK DAT WAT

IK NÚ DOE GOED IS VOOR DÉZE PATIËNT?

onderzoek doet, het bekende dubbelblinde gerandomiseerde experiment (1). Deze methode sluit vaak onvoldoende aan bij de antroposofische gezondheidszorg. Toch moeten wij als antroposofische onderzoekers wel degelijk verantwoording afleggen en wetenschappelijk gezien betekent dat als eerste stap gewoon nauwkeurig beschrijven wat je doet. Aansluitend moet je ook vergelijkend onderzoek en toetsend onderzoek verrichten. Daarbij stuit je op een paar forse problemen. Op de eerste plaats zijn er massieve ideeën in de wetenschap over hoe de wereld in elkaar zit. Dan kom je op het zogenaamde holisme-reductionisme-debat (2) terecht. Om de problemen die daaruit voortvloeien het hoofd te bieden moet je strategisch te werk gaan. Je moet bijvoorbeeld door empirisch onderzoek laten zien dat je geneesmiddel werkt en dat het wellicht gunstige kosteneffecten heeft. Je dient ook methoden te ontwikkelen en wetenschappelijk te valideren, die aansluiten bij de eigenheid van de antroposofische geneeskunde. Mijn collega Niemeijer promoveert in dat kader op een onderzoek naar het methodisch

gebruiken van typologieën in de heilpedagogische diagnostiek.

Verschrikkelijk artikel

Maar tegelijk moet je ook op theoretisch of conceptueel niveau het holisme-reductionisme-debat ingaan en aantonen dat er grote vraagtekens te zetten zijn bij reductionistische concepten zoals je die vindt in ondermeer de genetica, de evolutieleer, de biologie, en het bewustzijnsonderzoek. In hoeverre is het reductionisme wetenschappelijk houdbaar? Dat is een heel lastig gebied want de hele wetenschappelijke wereld komt over je heen als je daarover vragen stelt. Je moet dus precies zo denken als zij denken en dan laten zien dat er toch nog vragen en onopgeloste problemen zijn. Reductionisme is een theorie en geen feit, zoals veel mensen denken. Elk concept kan

en moet steeds weer getoetst worden op houdbaarheid. Is het intern consistent, is het consistent met andere theorieën en is het consistent met empirische feiten die we tegenkomen? Doe je die stappen, dan zie je dat er veel tegenwerpingen tegen het reductionisme zijn te maken vanuit de wetenschap zelf.

De volgende stap is dat je aangeeft hoe je dan wél in overeenstemming met de feiten kunt denken. Is er zoiets als een wetenschappelijk verantwoord holisme? Met wetenschappelijke argumenten basale concepten ter discussie stellen en alternatieven bieden, dat zou veel meer moeten gebeuren.

Een ander aspect is de gangbare methodologie. Het dubbelblind gerandomiseerd onderzoek haalt de mens met zijn oordeelsvermogen uit het onderzoek. Op die manier zou je dan goede kennis krijgen. Wat wij aan het ontwikkelen zijn is een ervaringswetenschap. Experts komen op een heel andere manier tot kennis, maar dat is ook valide en bruikbare kennis, die gebaseerd is op patroonherkenning en die je kunt toevoegen aan de gerandomiseerde dubbelblind methode.

Het vraagstuk van Imaginatie, Inspiratie en Intuïtie. Het wat, hoe en waarom van geesteswetenschappelijk onderzoek.

De afgelopen decennia is de vraag om wetenschappelijke verantwoording sterk toegenomen in alle maatschappelijke velden. Er is in deze context binnen de antroposofische beweging toenemend behoefte aan wetenschappelijk onderzoek dat aansluit bij de eigenheid van de antroposofie. Het vraagstuk van Imaginatie, Inspiratie en Intuïtie neemt daarbij een belangrijke plek in. Het gaat namelijk enerzijds om de methodische vraag op welke manier, volgens welke methode je kennis kan krijgen van de verschillende gebieden van de geestelijke wereld. Anderzijds gaat het om de ontologische vraag welke 'substantie' je dan ontmoet? Met dit onderzoek proberen we op basis van literatuur en de kennis van experts

tot een overzicht te komen om daarmee zo mogelijk antwoorden op deze vragen te geven. Daarmee willen we tegelijkertijd een bijdrage leveren aan verduidelijking van wat nu eigenlijk Imaginatie, etc. is. Er is ook in de antroposofische beweging naar ons idee veel spraakverwarring over dit soort begrippen. Ten slotte willen we met dit onderzoek proberen inzichtelijk te maken op welke wijze imaginaties, inspiratie en intuïtie als een soort van afbeelding in het gewone voorstellingsbewustzijn verschijnen. En willen we een brug slaan tussen de gangbare wetenschap en de antroposofische geesteswetenschap. We proberen dat onder meer door aan de hand van het exploreren en beschrijven van een aantal

fenomenen, zoals de extreme vaardigheden van de zogenaamde *Idiots savants* of de intuïtieve momenten, aan te tonen dat er in die gevallen kennis doordringt vanuit hogere werkelijkheidslagen in het gewone bewustzijn.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van AViN; het vooronderzoek is klaar en een tussenrapport is verschenen. Het grote onderzoek is begin april van start gegaan en loopt tot in 2008. De medewerkers zijn Erik Baars, Guus van der Bie, Pim Blomaard (is gestopt na het vooronderzoek), Arie Bos, Machteld Huber en Edmond Schoorel.

Erik Baars, Louis Bolk Instituut

Die strategie zie ik helemaal zitten omdat je binnen het wetenschappelijke blijft en daardoor ook gesprekspartner. Wij gaan ons hier bij het Bolk instituut met allerlei onderzoeken en publicaties voorbereiden om de zwakheden in reductionistische concepten aan te tonen en tegelijk alternatieve zienswijzen te bieden. We hebben nu een artikel over deze discussie gepubliceerd in het tijdschrift van de Universiteit van Wageningen. En hoewel het voor een aantal wetenschappers een verschrikkelijk artikel moet zijn, is het door de redactie getoetst en in orde bevonden en dus gepubliceerd en dat is heel mooi," lacht Erik uit volle borst.

"Hoe beter je je huiswerk doet, hoe gezaghebbender de tijdschriften zijn waarin je kunt publiceren."

Over welk onderzoek was je de afgelopen drie jaar het meest enthousiast?

"Ik ben heel enthousiast over het werk van Guus van der Bie en Christa van Tellingen waarover Motief in het vorig nummer heeft bericht en waarover ik dus kort kan zijn. Het gaat om zes boekjes waarvan de inhoud uitgaat van het fei-

tenmateriaal dat je aan de universiteit als medisch student leert. Deze publicaties worden nu gebruikt bij het keuzevak complementaire gezondheidszorg aan de faculteit Geneeskunde van de Universiteit Utrecht. Dit is geweldig en actueel! (zie kader blz. 14, red.)

Een ander onderzoek waarover ik heel verheugd ben, is het onderzoek over het vraagstuk 'Is biologisch voedsel gezonder?', dat plaatsvindt onder leiding van Machteld Huber. Het is heel belangrijk dat een instituut als het Bolk aanvaard wordt om als projectleider op te treden, waarbij wij vanuit onze holistische benadering samenwerken met onderzoeksgroepen die veel meer op het detail zijn gericht. (zie kader blz. 15, red.) Een medewerker van het Bolk Instituut zal op dit onderzoek promoveren en daarbij zal het ook gaan om integratie van reguliere kennis en een fenomenologische visie op samenhangen. Zo komen we op een heel belangrijk thema. Steiner heeft altijd gezegd: je hebt antroposofisch geesteswetenschappelijk onderzoek en daarmee kom je op werkelijkheidslagen die naast de fysieke bestaan en waarover

je tot kennis kunt komen. Maar je hebt ook de kennis van de fysieke zintuiglijke wereld. En dat zijn twee types van kennis die, omdat zij in de realiteit gerelateerd zijn, ook qua kennis gerelateerd zijn. En dat vind ik het interessantste van wat we hier aan het doen zijn: de verantwoorde integratie van die twee soorten kennis.

Dat brengt ons op nog een bijzonder onderzoek, genaamd 'Het vraagstuk van imaginatie, inspiratie en intuïtie. Het wat, hoe en waarom van geesteswetenschappelijk onderzoek.' (zie kader blz. 16, red.) Het gaat in de antroposofie om de kennis van hogere werelden. Steiner heeft het, als ik het goed zie, in zijn werk op twee manieren over imaginatie, inspiratie en intuïtie. De ene manier is een methodische: wat moet ik doen, welke werkwijze moet ik volgen om kennis van een bepaalde werkelijkheidslaag te krijgen? De andere vraag is: wat kom ik daar tegen? Hoe ziet dat er uit? Dit onderzoek is in opdracht van de Antroposofische Vereniging want ook de antroposofie zelf vraagt steeds meer om wetenschappelijk onderzoek waarin de eigenheid van de antroposofie overeind kan blijven. We

Hooikoorts en Citrus/Cydonia comp.

Gencydo is een antroposofisch geneesmiddel dat al beschreven werd door Steiner en Wegman, een prachtig voorbeeld van hoe antroposofische geneeskunde kan werken.

We hebben jaren geleden de ervaringen van antroposofische artsen met het effect van Citrus/Cydonia (Gencydo) in kaart gebracht en een eerste klein effectonderzoek met patiënten gedaan. Uit beide onderzoeken bleek dat hooikoortspatiënten in veel gevallen baat hadden bij deze behandeling. Vervolgens hebben we onlangs ook in een vooronderzoek in het laboratorium met immuuncellen van gezonde mensen en hooikoortspatiënten kunnen aantonen dat Gencydo werkzaam is. Het werkingsmechanisme is echter geheel anders dan dat van reguliere medicijnen. We zagen,

anders dan bij de gebruikelijke behandeling met bijvoorbeeld antihistaminica dat alleen de symptomen onderdrukt, dat een behandeling met Gencydo ertoe leidde dat er in het immuunsysteem een verschuiving plaatsvond in de richting van de gezonde toestand. Gencydo bevordert dus de gezondheid door de balans te herstellen in plaats van dat het de ziekte (symptomatisch) bestrijdt. In vervolgonderzoek willen we nu de gebruikelijke behandeling met antihistaminica en de antroposofische behandeling met Gencydo in de praktijk gaan vergelijken bij een grote groep patiënten. Het laboratoriumonderzoek is klaar. Het patiëntenonderzoek kan begin mei starten mits de financiering rond is en de medisch-ethische toetsingscommissie akkoord is.

Het belang van dit onderzoek is dat er met de nieuwste immunologische technieken en samen met een hoogleraar Immunologie, een gerandomiseerd onderzoek wordt gedaan, dat straks de toets der wetenschappelijke kritiek kan doorstaan. Mogelijk kan het daarmee als een goed wetenschappelijk voorbeeld van antroposofische gezondheidszorg dienen.

Aan dit onderzoek werken Erik Baars en Huub Savelkoul (hoogleraar Immunologie, Universiteit Wageningen).

Erik Baars, Louis Bolk Instituut

hopen hierover een fundamenteel wetenschappelijke publicatie uit te brengen én een publicatie die meer op de praktijk is gericht. De AViN wil aansluitend dan ook een conferentie over dit onderwerp organiseren.”

Welk onderzoek houdt je op dit moment het meest bezig?

“Concreet is dat het onderzoek naar de werking van Gencydo, een antroposofisch geneesmiddel tegen hooikoorts. (zie kader blz. 17, red.) Het herstelt de balans in het immuunsysteem. Die hoogleraar was razend enthousiast. We willen nu een gerandomiseerd onderzoek opzetten en als dat de resultaten bevestigt, dan ontstaat er iets heel interessants, want dan kan een antroposofisch geneesmiddel als een immunotherapeuticum worden geregistreerd en als dat gebeurt ontstaat er een markt,... nou de rest kun je zelf wel invullen.”

Je bent kort geleden lector geworden in de antroposofische gezondheidszorg aan de Hogeschool

Leiden. Wat is hiervan het grootste belang?

“De antroposofische gezondheidszorg heeft hiermee een maatschappelijk gezicht gekregen in een positie die niet primair vanuit de antroposofische gezondheidszorg zelf komt. Een reguliere hogeschool heeft zich, samen met het veld van de antroposofische gezondheidszorg, sterk gemaakt voor dit lectoraat. Ik ben ook in dienst van de hogeschool en verantwoording schuldig aan de directeur. De tweede kant ervan is

de inhoudelijke. Het gaat om een hogeschool en niet om een universiteit. Dat betekent onder meer dat het onderzoek meer toepassingsgericht is op het oplossen van praktijkproblemen. We beginnen dus met het boven tafel krijgen van de zaken die we al ontwikkeld hebben door beschrijven, vergelijken en evalueren. Ik zie ook in de toekomst mooie samenwerking tussen hogeschool en Bolk Instituut en universitaire instituten. De antroposofische gezondheidszorg wordt vaak als onwetenschappelijk afgedaan en daartegen kunnen we hopelijk een dam opwerpen, zodat steeds meer duidelijk wordt wat de waarde van antroposofische behandelwijzen inhoudt.”

Ook Erik Baars kan niet alles tegelijk. Wat zie je als je belangrijkste opdracht voor de komende jaren?

“Ik vind het heel belangrijk dat de juiste strategische stappen worden gezet. Ik hoef als lector niet alles zelf te doen maar ik moet wel sturing geven aan het ontwikkelen van onderzoeksprojecten en ik

denk dat ik redelijk kan overzien wat de mogelijkheden zijn. Er moeten kennisgebieden ontwikkeld worden, concepten ontwikkeld worden, goed onderzoek gedaan worden en er moeten publicaties verschijnen. We moeten inhaken op de praktijkproblemen en de wetenschappelijk discussies die ons direct aangaan. Ik denk dat ik daaraan, ook door het zelf publiceren, een bijdrage kan geven in de komende jaren. Zo kan het op die manier mogelijk worden ook op universitair niveau aanvaard te worden.

Graag wil ik nog iets kwijt over de communicatie in de komende jaren. Wat zijn de *unique selling points* van de antroposofische gezondheidszorg? Als je die duidelijk voor ogen hebt, kun je ze vervolgens onderbouwen en daarover in allerlei gremia communiceren. De antroposofische gezondheidszorg is gezondheidbevorderend en niet als de reguliere, voornamelijk ziektebestrijdend. Kun je jezelf positioneren als degene die op dat terrein een waardevolle bijdrage levert aan de totale gezondheidszorg? Een ander punt

is, dat de antroposofische geneeskunde is gericht op het unieke en complexe van het individu en daarop sluit de therapie aan. Met de *Lievegoed Zorggroep* - de instelling waarin Arta verslavingszorg, een deel van de verstandelijk gehandicaptenzorg en de Bernard Lievegoedkliniek zijn gefuseerd – zijn we nu al maanden bezig om een projectplan te schrijven om tot een kenniscentrum te komen waarin alle expertise en kennis op deze terreinen bij elkaar gebracht wordt en gesystematiseerd in nauwe samenwerking met het Bolk Instituut. We hebben al een paar onderzoeken lopen en we hopen daarmee een modern en in de wereld staand kenniscentrum te vormen waarin antroposofische kennis kan worden gebruikt om de zorg te verbeteren en waarin al het onderzoek natuurlijk ook weer netjes wordt verantwoord.”

Laatste vraag. Welke zijn de voornaamste eigenschappen van een onderzoeker?

“Alles overziend kom ik op *onbevangenheid*, die je in staat stelt om open te zijn

voor nieuwe feiten, theorieën en onopgeloste problemen, en *doorzettingsvermogen*, dat je nodig hebt om tegen alle weerstanden in je doel te bereiken.” ■

Noten:

- 1 Gerandomiseerd dubbelblind onderzoek: onderzoek waarbij de beoordelaar door de onderzoeker, net als de proefpersonen die in willekeurige groepen verdeeld zijn, onwetend is gehouden van gegevens of factoren die verstorend zouden kunnen werken.
- 2 Holisme-reductionisme-debat: holisme is de biologisch-filosofische theorie die de levensverschijnselen bepaald acht door de totaliteit van het levende, die meer is dan de som van de onderdelen. Reductionisme: het terugbrengen van een complexe theorie of voorstelling van de werkelijkheid tot een versimpelde vorm.